

ВЗАЄМОДІЯ В СИСТЕМІ „УЧИТЕЛЬ – УЧЕнь” У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкриті педагогічні умови оптимізації міжособистісних відносин інтерактивної взаємодії в системі „учитель – учень” на індивідуальних музичних заняттях у процесі розвитку творчого потенціалу особистості.

Постановка проблеми. Сьогодні на соціокультурному просторі України відбуваються кардинальні зміни, котрі висувають низку важливих проблем, включаючи й психолого-педагогічні. У числі останніх – проблема оптимізації міжособистісних відносин і навчальних взаємодій у системі „учитель – учень”.

Порівняльно-співставний аналіз дослідницьких даних, що стосуються особливостей поведінки вчителів у різних ситуаціях (включаючи й так звані конфліктні ситуації), свідчить про певну зміну (причому, найчастіше стихійну зміну) поведінкових стратегій багатьох педагогів, про певні стилеві метаморфози в їхній діяльності. У сфері музичної освіти все виразніше проглядається установка на продуктивний діалог з учнями, на активізацію інтерактивних взаємин з ними. Часом формально декларується необхідність орієнтувати учнів на самоосвіту й самовиховання, на вироблення в них уміння адаптуватися до нових, незвичних умов професійної діяльності.

Виразно відчувається дефіцит сучасних, теоретико-методичних обґрунтованих підходів до навчальної роботи з учнями різних ступенів і рівнів обдарованості. Не враховуються в широкій, масовій практиці викладання реальні зміни, що відбуваються сьогодні в мотиваційно-потребнісній сфері особистості, її ментальних основах, її аксіологічних пріоритетах і установках.

Узагальнюючи сказане, можна стверджувати, що все більш виразно й рельєфно вимальовується сьогодні протиріччя між життєвими й навчально-освітніми реаліями, з одного боку, і, з іншого боку, – теоретико-методичним обґрунтуванням нових, актуальних підходів і педагогічних диспозицій у роботі з учнями, насамперед, у сфері музичного виховання й освіти. Звідси – актуальність дослідження.

Аналіз наукової розробленості та публікацій з проблеми дослідження показав, що взаємини суб'єктів навчально-освітнього процесу розглядалися донині в основному в руслі парадигми, що домінувала в попередні десятиліття, авторитарної, командно-адміністративної педагогіки. Це мало під собою, як відомо, цілком об'єктивні підстави, детермінувалось умовами місця й часу, а тому не вимагає додаткових роз'яснень і коментарів. Причому здебільшого акцент робився на аналіз взаємин учителів із класом, із групою, з колективом учнів; акцентувався, іншими словами, соціально-педагогічний аспект проблеми. Що ж стосується діадичних, професійно-орієнтованих контактів у ході навчання, то їм приділялася значно менша увага.

Проблема педагогічного спілкування в різних її іпостасях стала привертати увагу все більшої кількості дослідників (Г.Нагорна, Г.Сагач, В.Семиченко та ін.). Принципово важливе значення мало запропоноване Б.Ф. Ломовим трактування спілкування як суб'єкт-суб'єктної взаємодії; істотну роль зіграли роботи В.Мясищева, які виявили в педагогічному спілкуванні його пізнавальний і поведінковий компоненти. Надалі з'явилася велика кількість праць, в яких аналізувалися різноманітні явища соціальної перцепції, що виникають у спілкуванні й міжособистісній комунікації (Г.Андрєєва, С.Дашкова та ін.); досліджувався вплив міжособистісного спілкування й взаємодії на психіку людини, її характер, світоглядні підвалини, емоційно потребнісну сферу (В. Барабанщиков, В.Кольцова та ін.).

У загальний потік досліджень проблеми; про яку мова йде, органічно вписали в останні роки роботи, проведені Л.Г.Суховаю, Б.Д. Критським, О.П. Рудницькою та іншими педагогами-музикантами, якими зачіпалися питання, пов'язані так чи інакше з підвищенням ефективності

навчання, зі створенням оптимального емоційного тла й професійного взаєморозуміння на музичних заняттях. Проте в науковій літературі не розкрита така форма роботи як індивідуальне заняття, коли в класі спілкуються „один на один” двоє людей, – форма, що має, як відзначалося, особливе значення в навчанні дисциплінам художньо-естетичного циклу (музика, живопис, скульптура, почасти театральне мистецтво). Ця форма не виходить фактично за рамки емпірики, не піднімається на рівень глибоких і ємних теоретичних узагальнень. (Окремі виключення у вигляді книг і статей видатних діячів мистецтва – це особливий жанр, і мова в цьому випадку не про нього) [3].

Мета статті полягає в розкритті педагогічних умов оптимізації міжособистісних відносин інтерактивної взаємодії в системі „учитель-учень” на музичних заняттях у процесі розвитку творчого потенціалу учнів.

Виклад основного матеріалу. Підкреслюючи значимість внеску фахівців у розглянуту проблематику, не можна не відзначити, що низка її важливих аспектів дотепер фактично не зачіпався – і насамперед той, котрий стосується безпосередньої взаємодії головних „діючих осіб” сучасного (підкреслимо цей момент) навчально-освітнього й виховного процесу, – взаємодії, що детермінує певну обумовленість і зв’язок різних навчальних операцій, що виступає у вигляді інтегруючого фактора та сприяє утворенню різноманітних психолого-педагогічних структур. Про це з достатньою визначеністю свідчить думка В.Я. Ляудіса та інших фахівців, схильних до неї, що процес засвоєння знань учнями з’являється все ще в системі взаємодії суб’єкта з об’єктом і не розкривається як процес міжособистісної взаємодії. Тим самим, вивчення пізнавального розвитку учня відривається від вивчення його розвитку як особистості й зберігається штучний розрив між процесами засвоєння й виховання [1].

Структура міжособистісних діадичних відносин складна й різноманітна, вбираючи в себе різні підструктури, блоки й компоненти. Примітно, що загальнолюдські якості й властивості знаходять при цьому власне професійні функції: провести чітку межу між першими й другими в цілісному навчально-виховному процесі часом досить важко. Педагогові необхідно усвідомлювати, що його персонально-особистісні, людські „параметри” мають пряме відношення до професійної діяльності, створюючи більш-менш сприятливу основу для її проведення. Корекція персонально-особистісних, характерологічних якостей і властивостей: робота над собою, над стилістикою своїх взаємин з оточуючими; робота з метою зробити цю стилістику більш відточеною й тонко диференційованою – принципово важлива вимога професії педагога взагалі й, зокрема, педагога-музиканта, відповідального за якість занять у класі індивідуального навчання. Індивідуальні й групові форми навчання мають свої специфічні особливості. Цілком можливо успішно проявляти себе в одному виді педагогічної діяльності (наприклад, при фронтальному спілкуванні з учнями) і менш ефективно діяти в іншому (наприклад, у ході індивідуальних занять).

Сьогодні необхідна психологізація міжособистісних взаємин, що пред’являє підвищені вимоги до вчителя в рамках „суб’єкт-об’єкт-суб’єктної” взаємодії. Взаємодіючи з учителем, учень є „водночас і суб’єктом (повноправною особистістю), і об’єктом, на який спрямовано педагогічний вплив [2, с. 313].

Взаємодія як спільний процес викладання й навчання актуалізує фактор міжособистісної сумісності педагога й учня. В умовах індивідуальних занять, коли взаємодіють віч-на-віч двоє партнерів, ця обставина набуває особливої значущості. Сумісність при індивідуальному навчанні музиці виражає себе: а) у гармонійному поєднанні мотиваційно-потребнісних устремлень і якостей обох учасників навчального процесу (інтересів, смаків, потягів, аксіологічних орієнтирів та ін.); б) у збігу або близькості їх індивідуально-характерологічних параметрів (темпераментів, властивостей вищої нервової діяльності).

У різних навчально-педагогічних ситуаціях фактор міжособистісної сумісності педагога й учня може виступати або у своїх позитивних значеннях, сприяючи підвищенню ефективності

навчально-виховного процесу, або, навпаки, здобувати негативне значення. Звідси – більший або менший ступінь задоволеності ходом навчання в кожного із суб'єктів цього процесу.

До студентів підвищеної природної обдарованості потрібний не просто „індивідуальний підхід”: необхідна у цих випадках гнучка, мінлива в міру потреби стратегія міжособистісних зв'язків, потрібна особлива сензитивність (підвищена чутливість) у спілкуванні. Оскільки талановиті люди в силу їх природних психофізіологічних особливостей нерідко примхливі, непостійні у своїх настроях і емоційних станах, оскільки вони часом важкі в спілкуванні, безкомпромісні, схильні до негативних реакцій невротичної властивості й т.д., остільки педагог, працюючи з високообдарованим студентом, змушений проявляти максимальну чуйність і делікатність у спілкуванні, використовуючи гранично різноманітну й контрастну за своїм складом палітру міжособистісних відносин. Основна проблема полягає в тому, щоб: а) не сковуючи творчої ініціативи студента, проявів художньої інтуїції, антиципації, різних евристичних процесів, що відзначають талант у музичній діяльності; б) не створюючи серйозних і стійких конфліктних ситуацій у ході занять; в) гнучко чергуючи заохочення із критикою, варіюючи зразки педагогічної поведінки, – вирішувати одночасно й паралельно навчально-виховні завдання, підтримувати авторитет викладача, вводити обдарованого студента в русло професіоналізму, прищеплювати йому вміння раціонально організовувати свою працю.

Висновки. Розгляд основних структурних компонентів, релевантних природі й характеру музичних занять, показує, що пріоритетне місце серед них (якщо мати на увазі конкретно процеси міжособистісної комунікації й спілкування) — повинне належати таким компонентам як: а) інтерактивність; б) зміна функціонально-рольових взаємодій педагога й учня, що протиставляється одномірному й обмеженому у своєму потенціалі авторитарно-настановному стилю викладання;

в) принцип діалогізації навчального процесу, актуальність якого обумовлена особливими обставинами, властивий музичним заняттям.. На комплекс взаємин впливає також позиція, що займає педагог у зв'язку з когнітивно-пошуковими діями учня.

Оптимізація міжособистісних (діадичних) відносин і взаємодій у системі „учитель – учень” повинна постійно перебувати в полі зору першого з них. Ці відносини й взаємодії варто трактувати: а) як стан, характерний на даний момент; б) як процес, що вимагає постійної корекції й „виправлення” з метою попередження можливих ускладнень і труднощів; в) як об'єкт регулярних прогностичних дій педагога.

Література:

- 1.Ляудис В.Я. Структура продуктивного педагогического взаимодействия учителя и учащихся. - М.: Просвещение, 1980. – 137 с.
2. Хазанов П.А. Оптимизация межличностных отношений и взаимодействий в системе «учитель-ученик» (на материале индивидуальных занятий художественно-творческой деятельностью). - М.: МГПУ, 2006. - 281 с.
3. Семиченко В.А. Психология педагогической деятельности: Навч.посіб. – К.: Вища шк., 2004 – 335 с.

В статье раскрыты педагогические условия оптимизации межличностных отношений интерактивного взаимодействия в системе „учитель – ученик” на индивидуальных музыкальных занятиях в процессе развития творческого потенциала личности.

In the article are presented the pedagogical terms of optimization of interpersonality relations of interactive co-operation in the system «teacher – pupil» during individual musical lessons in the process of creative potential of pupils.